

Krzysztof Czopik*

KONTROLA PŁATNIKÓW SKŁADEK W ZAKRESIE UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH W POLSCE: SKALA, DYNAMIKA I EFEKTY

1. Wprowadzenie

Zadaniem współczesnej administracji i nowoczesnego, demokratycznego państwa jest obsługa społeczeństwa na jak najwyższym poziomie zadowolenia i satysfakcji. Klient oczekuje, że zostanie obsłużony według najwyższych standardów i w odpowiednim czasie. W sposób przejrzysty i zgodny z obowiązującymi przepisami prawa. Takie samo oczekiwanie względem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ma przedsiębiorca i każda inna jednostka organizacyjna opłacająca składki na ubezpieczenia społeczne i realizująca przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Jednym z elementów takiego działania i jednocześnie obowiązkiem płatnika składek jest poddanie się kontroli ZUS.

Dzięki wyspecjalizowanym organom, które są wyposażone w odpowiednie uprawnienia, działają według określonych zasad i procedur oraz posiadają podstawy prawne, państwo pełni funkcje kontroli. Rezultatem działania tych jednostek są wyniki kontroli przekazywane zarówno podmiotom kontrolowanym, jak i odpowiednim organom samorządowym i państwowym¹. Funkcjonujący w taki sposób system organów kontroli tworzy spójny zbiór wartości i zasad określających warunki funkcjonowania kontroli i jej zadania, zasięg przedmiotowy i podmiotowy, warunki prawidłowej organizacji, a także zadania kontroli i jej skutki².

W literaturze przedmiotu kontrola definiowana jest w różny sposób. Kontrolą nazywa się porównanie stanu faktycznego ze stanem wymaganym, dochodzenie

*mgr, Krzysztof Czopik, Politechnika Koszalińska, ORCID: 0009-0005-7604-1735.

¹ A. Sylwestrzak, *Kontrola administracji publicznej w III Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, s. 7.

² J. Boć, A. Błoś, J. Jażewski, *Administracja publiczna*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 2004, s. 328.

czegoś, rozpatrywanie czegoś, wgląd, wnikanie w coś, nadzór³. Kontrola to również obserwowanie, porównywanie rzeczywistości z zamierzeniami czyli wykrywanie i ustalanie stanu faktycznego i sygnalizowanie odpowiednim organom o ustalonych spostrzeżeniach⁴. Za kontrolę można uznać działanie polegające na zbadaniu co istnieje w rzeczywistości, zestawieniu tego i porównaniu z odpowiednimi normami i wzorcami postępowania. Kontrola działalności gospodarczej jest działaniem organów państwowych wyposażonych w odpowiednie kompetencje, dokonującym weryfikacji funkcjonowania kontrolowanej jednostki, uwzględniającym kryteria legalności⁵. Realizacja czynności kontrolnych powinna odbywać się w sposób zapewniający prawidłowość tych działań, być uregulowana prawnie i gwarantować swobodę prowadzenia działalności gospodarczej⁶. Niezbędnym elementem jest ustalenie przyczyn rozbieżności i wydanie odpowiednich zaleceń w celu uniknięcia różnic w przyszłości⁷. Kontrola to ciąg działań tworzący pewnego rodzaju schemat realizowany według poszczególnych etapów. Pierwszym etapem jest sporządzenie planu, następnie ustalenie stanu faktycznego. Kolejnym porównanie z obowiązującymi przepisami prawa wszelkich ustaleń i wskazanie przyczyn rozbieżności. Ostatni etap kontroli to działanie pokontrolne. Przygotowanie wniosków i zaleceń oraz wskazanie sposobu i kierunku poprawienia stwierdzonych nieprawidłowości⁸. Pojęcie kontroli występuje także w wielu aktach prawnych, w których zamieszczone są normy prawne zapewniające skuteczność faktyczną dla działalności kontrolnej⁹. Kontrola to działania, których celem jest korygowanie i regulowanie procesów i czynności w kierunku uzyskania określonych rezultatów¹⁰.

³ Encyklopedia PWN, t. II, PWN, Warszawa 2002, s. 123.

⁴ J. Starościak, *Elementy nauki w administracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1957, s. 187.

⁵ K. Błaszczyk, *Perspektywy zdalnej kontroli przedsiębiorcy w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju*, Exante Wydawnictwo Naukowe, Wrocław 2023, s. 76.

⁶ A. Hołda-Wydrzyńska, *Zasady kontroli działalności gospodarczej w świetle nowego Prawa przedsiębiorców*, [w:] Verusamicusraraavisest: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka, red. A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka, Katowice 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 267-268.

⁷ W. Dawidowicz, *Zagadnienia ustroju administracji państwowej w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970, s. 34.

⁸ L. Zacharko, *Tradycyjne a współczesne pojęcie kontroli i jej zasięg* [w:] *Administracyjne procedury kontrolne: wybrane zagadnienia*, red. A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 11-15.

⁹ Z. Leoński, *Zarys prawa administracyjnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 227.

¹⁰ S. Kałużny, *Leksykon kontroli*. DOSCO, Warszawa 2002, s. 82.

Czynności kontrolne realizowane przez organy państwowe powinny być czynnikiem jakości administracji i gwarantować ich prawidłowość. Zmiany w systemach kontroli i w modelu administracji publicznej są ciągle udoskonalane. To co charakteryzuje prawo to klauzule generalne, luzy decyzyjne i różne inne formy dyskrecjonalizmu, a to generuje nowe zadania dla systemu kontroli¹¹. Pomimo wielu definicji kontroli, główny trzon rozumiany jest podobnie, a jej rozwój powinien zmierzać w kierunku instytucjonalizacji, instrumentalizacji i dalszej specyfikacji¹².

Poruszana w artykule tematyka jest ważna z punktu widzenia każdego płatnika składek, jak i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Kontrola dla jednostki opłacającej składki stanowi element wsparcia w dążeniu do wykonywania obowiązków ustawowych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, a dla organu dbałość o dobro obywateli, którzy korzystają ze świadczeń z zachowaniem poszanowania zasad wydatkowania środków publicznych.

Celem artykułu jest określenie skali, dynamiki i efektów finansowych kontroli płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych w Polsce w latach 2007-2022. Ponadto w opracowaniu przybliżono charakterystykę zadań kontroli przeprowadzanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych i przedstawiono ich wyniki oraz dokonano oceny skutków wprowadzenia analizy ryzyka w doborze płatników składek w kontekście skuteczności i efektywności działań kontrolnych.

2. Schemat kontroli płatników składek realizowanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2.1. Wymagania dotyczące osób przeprowadzających kontrole

Jednym z podstawowych zadań realizowanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) jest kontrola płatników składek (art. 68 ust. 1 pkt. 6. ustawy z dnia 13 października 1998 r. Dz. U. z 2024 r., poz. 497 ze zm., dalej: ustawy systemowej)¹³. Czynności kontrolne realizują inspektorzy kontroli Zakładu. Są oni powoływani przez Prezesa Zakładu na wniosek Głównego Inspektora Kontroli Zakładu (GIK). Przed powołaniem na stanowisko kandydat odbywa staż i praktykę zawodową przygotowujące do złożenia egzaminu kwalifikacyjnego

¹¹ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 49.

¹² L. Zacharko, *Tradycyjne a współczesne pojęcie kontroli... op. cit.*, s. 11-15.

¹³ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.).

przed powołaną komisją. Inspektorem kontroli Zakładu może być pracownik ZUS, który:

- posiada wyłącznie obywatelstwo polskie i korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich,
- ma nienaganną opinię i nie był karany za przestępstwo z winy umyślnej,
- posiada wyższe wykształcenie,
- jest zatrudniony w centrali lub w terenowej jednostce organizacyjnej Zakładu co najmniej dwa lata,
- złożył egzamin kwalifikacyjny na stanowisko inspektora kontroli Zakładu z wynikiem pozytywnym przed komisją powołaną przez głównego inspektora kontroli Zakładu.

Wskazane punkty stanowią bezwzględnie obowiązujące wymagania kwalifikacyjne. Poza tymi, ustawodawca określił warunki względnie obowiązujące. Są to posiadanie wykształcenia wyższego i legitymowanie się co najmniej dwuletnim stażem pracy w Centrali Zakładu lub terenowej jednostce organizacyjnej (art. 93 ust.1 ustawy systemowej)¹⁴. W uzasadnionych przypadkach Prezes ZUS może powołać na stanowisko inspektora kandydata nie spełniającego powyższych dwóch wymagań. Dominuje pogląd, że dopiero ukończenie jednolitych studiów magisterskich powinno stanowić podstawowy warunek dla osób aplikujących o przyjęcie na stanowisko inspektora Zakładu¹⁵. Jednak programy kształcenia na studiach w niewielkim stopniu obejmują zagadnienia z obszaru zabezpieczenia społecznego¹⁶.

2.2. Zakresy kontroli ZUS

Zakład Ubezpieczeń Społecznych stoi na straży prawa w zakresie wywiązywania się płatników składek z obowiązków dotyczących ubezpieczeń społecznych. Kontrola w szczególności może obejmować zakresy, takie jak¹⁷:

- zgłaszanie do ubezpieczeń społecznych siebie, pracowników i inne osoby, które takim ubezpieczeniom powinny podlegać,
- prawidłowość i rzetelność obliczania i potrącania składek i innego rodzaju należności, do których pobierania uprawniony jest ZUS,

¹⁴ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.).

¹⁵ Ł. Jurek, *Inspektor kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako podmiot prowadzący kontrolę płatnika składek*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2015, nr 14(4), s. 27-31.

¹⁶ M. Bigos, *Status prawny Inspektora kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*. „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2021, nr 9, s. 38-43.

¹⁷ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.).

- ustalanie uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych,
- prawidłowość wypłacania świadczeń i rozliczeń z tego tytułu,
- terminowe opracowywanie wniosków o świadczenia emerytalne i rentowe,
- zgłaszanie danych i prawidłowe wystawianie zaświadczeń dla celów ubezpieczeń społecznych,
- prawidłowość i rzetelność danych we wnioskach z tytułu pomocy w ramach Tarczy Antykryzysowej oraz o świadczenie pieniężne związane z sytuacją ekologiczną na rzece Odrze,
- prawidłowość dokonywania zgłoszeń i wyrejestrowań do ubezpieczeń mających wpływ na otrzymanie dodatku solidarnościowego.

2.3. Planowanie i dobór płatników składek do kontroli

Przepisy prawa i wewnętrzne uregulowania warunkują planowanie kontroli przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Czynności kontrolne u płatników składek są wykonywane w taki sposób aby umożliwiały Zakładowi dochodzenie należności z tytułu składek i świadczeń i się nie przedawniały. Poszczególne Oddziały ZUS realizują czynności kontrolne w oparciu o roczny plan kontroli, który podlega zatwierdzeniu przez Prezesa Zakładu. Przygotowywany jest na podstawie założeń i parametrów wskazanych przez GIK na poszczególne lata. Tak przygotowany plan pozwala określić liczbę płatników składek do kontroli. Roczny plan kontroli jest dzielony na poszczególne miesiące. Tworzony jest jako liczbowy (liczba płatników do kontroli w kolejnym roku kalendarzowym) i imienny (wskazanie kontrolowanych płatników składek)¹⁸. ZUS realizuje czynności w ramach kontroli okresowych obejmujących pełny zakres, a także problemowych, które w swoim zakresie poruszają wybrane zagadnienie¹⁹. Oprócz ww. rodzajów dodatkowo realizowane są czynności w ramach kontroli doraźnych na podstawie wniosku lub zlecenia innych komórek merytorycznych lub jednostek organizacyjnych Zakładu.

Do kontroli typowani są płatnicy składek, u których w ramach prowadzonej działalności, po dokonaniu analizy istnieje ryzyko naruszenia prawa. Jej sposób określa organ kontroli lub organ nadrzędny. Dotyczy ona tych obszarów przedmiotowych i podmiotowych, gdzie ryzyko nieprawidłowości jest największe. Analizy ryzyka nie stosuje się w przypadku, gdy organ kontroli ma uzasadnione podejrzenie zagrożenia życia lub zdrowia, popełnienia przestępstwa lub wykro-

¹⁸ *Zasady zarządzania kontrolą płatników składek*, ZUS, Warszawa 2023, s. 4-6.

¹⁹ A. Bonczek, *Kontrola ZUS w sektorze finansów publicznych*, Municipium S.A., Warszawa 2006, s. 94.

czenia przeciwko przepisom skarbowym, popełnienia przestępstwa lub wykroczenia (art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. prawo przedsiębiorców Dz. U. z 2024 r. poz. 236 ze zm., dalej: ustawy prawo przedsiębiorców)²⁰.

Parametry planowania i założenia GIK z jednej strony, a z drugiej indywidualne decyzje podejmowane przez poszczególne oddziały ZUS determinują typowanie płatników do kontroli. Co do zasady dobór odbywa się na poziomie oddziałów. Po analizie danych odpowiednie osoby podejmują decyzje o wyborze uwzględniając ryzyko naruszeń przepisów prawa, m.in. biorąc pod uwagę wypłaty świadczeń w wysokości przeważającej należne składki, bezpodstawnym wzrostem podstaw wymiaru składek przy znacznym wzroście osób zatrudnionych w jednostce czasu, wypłacaniem świadczeń przy jednoczesnym zaleganiu z opłatami z tytułu składek²¹. Obecnie do planowania kontroli w ZUS wykorzystywane są specjalistyczne aplikacje wyposażone w odpowiednie algorytmy umożliwiające identyfikację poszczególnych ryzyk, również przy użyciu sztucznej inteligencji. Dokonywanie dalszych analiz poprzez wskazanie czynników ryzyka dla wszystkich kontrolowanych jednostek w ujęciu regionalnym lub w podziale na branże prowadzonej działalności umożliwia koordynację działań kontrolnych w konkretnie ustalonym obszarze lub na terenie całego kraju. To przyczynia się do ujednolicenia dokonywanych ustaleń dla tych samych zdiagnozowanych ryzyk. Odpowiednie typowanie do kontroli przy zastosowaniu tych samych kryteriów przyczynia się do tego, że na podstawie ustaleń kontroli zmniejsza się liczba sporów sądowych organu z płatnikami składek. Takie działania pozytywnie wpływają na opinię obywateli i postrzeganie przez społeczeństwo systemu ubezpieczeń społecznych. Zastosowanie kryterium ryzyka występowania nieprawidłowości przy klasyfikacji podmiotów kontroli sprzyja temu, że zarządzanie systemem kontroli jest bardziej wydajne i skuteczne. Powyższe działania wpływają na ograniczenie czasu wykonywania czynności kontrolnych płatników składek. Funkcjonujące podmioty są w mniejszym stopniu obciążone czynnościami kontrolnymi, które jednocześnie są mniej kosztowne²².

2.4. Wszczęcie kontroli

Inspektorzy kontroli ZUS prowadzą czynności kontrolne. Może w nich uczestniczyć inny pracownik Zakładu, który musi mieć odrębne upoważnienie i w ramach prowadzonej praktyki przygotowuje się do egzaminu na inspektora kontroli.

²⁰ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *prawo przedsiębiorców* (Dz. U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.).

²¹ S. Kasproski, *Wykorzystanie eksploracji danych w planowaniu kontroli płatników składek przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H Oeconomia” 2016, nr L, 4, s. 183-191.

²² S. Kasproski, *Wykorzystanie eksploracji danych... op. cit.*, s. 183-191.

Przed rozpoczęciem czynności inspektor kontroli okazuje legitymację i doręcza stosowne upoważnienie. Dokumenty przedstawia płatnikowi składek lub osobie upoważnionej do reprezentowania. Płatnikom składek będącym przedsiębiorcami przed kontrolą, ZUS doręcza zawiadomienie o zamiarze wszczęcia kontroli. Rozpoczęcie czynności kontrolnych następuje po 7 dniach (art. 46 ust. 1 ustawy prawo przedsiębiorców)²³. W przypadku prowadzenia czynności kontrolnych u płatnika składek przez inny organ, inspektor kontroli Zakładu nie rozpoczyna czynności i ustala inny termin. Prowadzenie kontroli jest możliwe w takim przypadku jeśli kontrolowany wyrazi na to zgodę.

2.5. Miejsce i czas przeprowadzenia kontroli

Czynności kontrolne inspektor kontroli prowadzi w siedzibie płatnika składek lub w miejscu prowadzenia przez niego działalności. Za zgodą kontrolowanego zadania mogą być wykonywane w miejscu przechowywania dokumentacji lub w jednostce organizacyjnej ZUS. Kontrola może być również prowadzona w sposób zdalny jeżeli przemawia za tym charakter prowadzonej działalności lub może to usprawnić działania kontrolne. Do tych czynności wymagana jest zgoda płatnika składek a czynności wykonywane są za pośrednictwem komunikacji elektronicznej i operatora pocztowego. Wniosek o prowadzenie kontroli w sposób zdalny może być złożony przez płatnika składek po wszczęciu kontroli lub w trakcie jej prowadzenia.

U płatnika składek nie będącego przedsiębiorcą czynności kontrolne nie powinny trwać dłużej niż miesiąc. W przypadku konieczności pozyskania dokumentów z innych źródeł nie dłużej niż dwa miesiące. W przypadku płatnika składek będącego przedsiębiorcą, zgodnie z art. 55 ust.1 ustawy prawo przedsiębiorców, kontrola nie może przekraczać w jednym roku kalendarzowym jeśli jest²⁴:

- mikroprzedsiębiorcą – 12 dni roboczych,
- małym przedsiębiorcą – 18 dni roboczych,
- średnim przedsiębiorcą – 24 dni roboczych,
- innym przedsiębiorcą – 48 dni roboczych.

2.6. Obowiązki płatnika składek. Sprzeciw przedsiębiorcy

Kontrolowany płatnik składek podczas prowadzenia czynności kontrolnych jest zobowiązany zapewnić odpowiednie warunki do prowadzenia kontroli, udzielać wszelkich wyjaśnień, udostępnić dokumenty, księgi i inne nośniki informacji

²³ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *prawo przedsiębiorców* (Dz. U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.).

²⁴ Tamże.

związane z zakresem kontroli. Innym obowiązkiem kontrolowanego jest udostępnienie do oględzin składników majątku, sporządzenie i wydanie kopii dokumentów związanych z czynnościami kontrolnymi, a także dokonanie tłumaczenia dokumentacji sporządzonej w obcym języku.

W przypadku, gdy przedsiębiorca uważa, że czynności kontrolne realizowane przez inspektora kontroli prowadzone są niezgodnie z przepisami, może wnieść sprzeciw w terminie 3 dni roboczych od dnia rozpoczęcia kontroli lub wystąpienia przesłanki do wniesienia takiego sprzeciwu. Sporządza go na piśmie wraz ze stosownym uzasadnieniem. Inspektor kontroli jest zobowiązany do wstrzymania wszelkich działań. ZUS rozpatruje dokument złożony przez płatnika składek w terminie 3 dni roboczych od jego otrzymania wydając postanowienie o kontynuowaniu czynności kontrolnych bądź o odstąpieniu od nich. W terminie 3 dni od otrzymania postanowienia z ZUS, przedsiębiorca może złożyć zażalenie na postanowienie. Zakład w ciągu 7 dni dokonuje rozstrzygnięcia. W przypadku niedotrzymania terminu przez organ i nierozpatrzenia sprzeciwu bądź zażalenia uznaje się za słuszne i odstępuje od czynności kontrolnych. W przypadku zaś, gdy ZUS wyda postanowienie na zażalenie, przedsiębiorca może wnieść skargę do sądu administracyjnego od tego postanowienia w terminie 30 dni od daty doręczenia postanowienia o rozpatrzeniu zażalenia. Działania przedsiębiorcy nie wstrzymują kontroli (art. 59 ust. 1,3,7,8,9,14,15 ustawy prawo przedsiębiorców)²⁵.

2.7. Protokół kontroli i postępowanie administracyjne zmierzające do wydania decyzji

Czynności kontrolne kończą się sporządzeniem przez inspektora protokołu kontroli w dwóch egzemplarzach, z których jeden dostarcza się kontrolowanemu płatnikowi składek. Inspektor kontroli może doręczyć protokół za pośrednictwem operatora pocztowego lub osobiście. W dokumencie są zawarte ustalenia kontroli. Kontrolowany ma prawo do złożenia zastrzeżeń do ustaleń w protokole w terminie 14 dni od jego otrzymania ze wskazaniem odpowiednich dowodów. Inspektor kontroli rozpatruje zastrzeżenia i informuje płatnika składek na piśmie (art. 91 ust. 3 ustawy systemowej)²⁶. W przypadku konieczności dokonania zmian wydawany jest aneks do protokołu kontroli.

Płatnik składek od momentu otrzymania protokołu kontroli, gdy upłynął termin na złożenie zastrzeżeń, ma 30 dni na złożenie dokumentów korygujących na podstawie ustaleń. Taki sam termin obowiązuje w przypadku pisma Zakładu

²⁵ Tamże.

²⁶ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. *prawo przedsiębiorców* (Dz. U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.).

o nieuwzględnianiu zastrzeżeń. W przypadku wydania aneksu do protokołu kontroli, płatnik składek składa dokumenty korygujące w terminie 30 dni od dnia otrzymania aneksu do protokołu (art. 41 ust. 7b pkt. 2, art. 50 ust. 2m pkt. 2)²⁷. W przypadku niezłożenia wymaganych przez płatnika składek dokumentów korygujących, Zakład wszczyna postępowanie administracyjne informując stronę postępowania na piśmie. W trakcie prowadzonego postępowania płatnik składek ma prawo dostarczyć nowe dokumenty stanowiące dowody w sprawie, wypowiadać się co do skompletowanych materiałów i dowodów, przeglądać akta sprawy, robić kopie i odpisy, a także sporządzać z nich notatki. Postępowanie administracyjne trwa miesiąc, a w sprawach szczególnie skomplikowanych 2 miesiące (art. 35§3 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r., Dz.U. z 2024 r., poz. 572 ze zm., dalej: ustawy kodeks postępowania administracyjnego)²⁸. Kończy się wydaniem decyzji, po której otrzymaniu płatnik składek w terminie 7 dni od jej uprawomocnienia może złożyć dokumentację korygującą. Jeśli nie zgadza się z rozstrzygnięciem, odwołać się do sądu (art. 41 ust. 7b pkt. 1 ustawy systemowej)²⁹.

3. Źródła danych i metody badawcze

W artykule do realizacji celu wykorzystano dane dotyczące kontroli płatników składek z lat 2007-2022. Materiał wykorzystany w opracowaniu pochodził ze sprawozdań z działalności ZUS corocznie przygotowywanych przez Zakład. Zawarte w nich informacje dotyczą m.in. charakterystyki instytucji, działalności podstawowej, zarządzania funduszami, zarządzania Zakładem, przychodów i kosztów działalności ZUS, jak i działalności instytucji na rzecz poprawy jakości usług świadczonych na rzecz klientów. W artykule dokonano przeglądu dostępnej literatury i aktów normatywnych. Ocenie poddano liczbę przeprowadzonych kontroli ogółem i w podziale na kontrole planowe i doraźne, przypisy i odpisy składek, nadpłaty i niedopłaty świadczeń, rozliczanie świadczeń na dobro płatnika składek i ZUS. Przeprowadzono analizę intensywności zmian zjawiska za

²⁷ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.).

²⁸ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572 ze zm.).

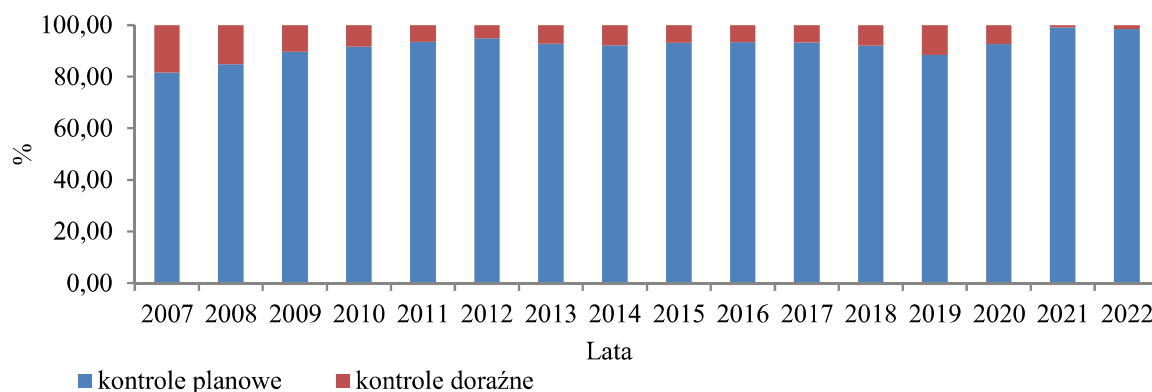
²⁹ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.). *Ogólny schemat kontroli płatników składek*, Biuletyn Informacji Publicznej, 2023 <https://bip.zus.pl/inne/kontrola-platnikow-skladek> (dostęp: 29.12.2023 r.).

pomocą indeksów jednopodstawowych ($i_{t/0}$) i łańcuchowych ($i_{t/t-1}$) oraz miar przeciętnego tempa zmian zjawiska (y_g)³⁰. Do analizy danych wykorzystano podstawowe statystyki opisowe, takie jak: średnia, odchylenie standardowe, współczynnik zmienności.

4. Wyniki i dyskusja

4.1. Skala i dynamika kontroli płatników składek

W latach 2007-2022 ZUS w Polsce przeprowadził średnio 59055 kontroli ogółem płatników składek (odch. stand. 21787), w tym średnio 54002 kontroli planowanych (odch. stand. 19917) i średnio 5052 kontroli doraźnych (odch. stand. 3112). Analizowany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością liczby kontroli ogółem płatników składek (ws. zmienności 36,89%). Podobnie sytuacja ta kształtowała się w przypadku liczby przeprowadzonych kontroli planowanych (ws. zmienności 36,88%). Silną zmienność liczby przeprowadzonych kontroli płatników składek odnotowano w przypadku kontroli doraźnych (ws. zmienności 61,60%). Na rysunku 1 przedstawiono strukturę kontroli płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych przeprowadzonych w latach 2007-2022. Wśród przeprowadzonych w tym okresie kontroli płatników składek ponad 90% stanowiły kontrole planowane. Wynika to z przyjętych parametrów planowania kontroli, na podstawie których 92% zaplanowanego czasu pracy przeznacza się na kontrole planowe. Są one głównym elementem działalności kontrolnej. Tak przyjęte parametry planowania pozwalają na przeprowadzanie czynności kontrolnych u płatników składek nie częściej niż raz na 5 lat.

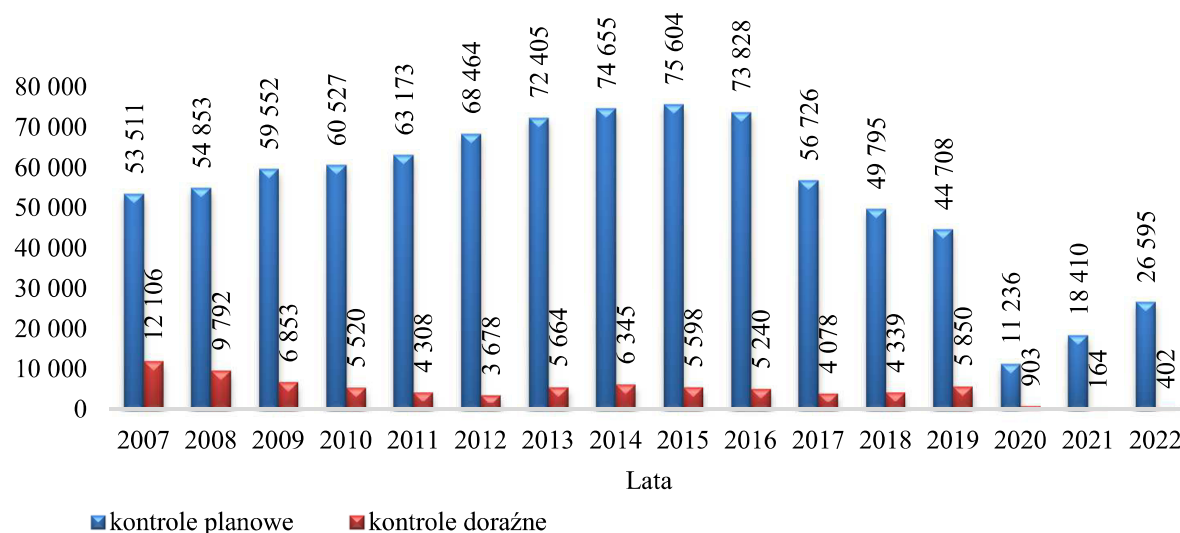

Rys. 1. Struktura liczby kontroli płatników składek w Polsce w latach 2007-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

³⁰ M. Sobczyk, *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 309-343.

W badanym okresie zmniejszeniu uległa liczba kontroli ogółem. Średnio rocznie spadek ten wyniósł 5,74%. W największym stopniu średnio z roku na rok zmniejszała się liczba kontroli doraźnych (20,31%). Natomiast liczba kontroli planowych zmniejszała się średnio z roku na rok o 4,55%. Liczba kontroli ogółem w 2022 roku w stosunku do 2007 roku zmniejszyła się o 58,86%, liczba kontroli planowych w tym samym okresie zmniejszyła się o 50,3%, a kontroli doraźnych o 96,68%. Liczbę przeprowadzonych kontroli płatników składek w Polsce w badanym okresie ze względu na ich charakter przedstawiono na rysunku 2. Indeksy łańcuchowe oszacowane dla liczby przeprowadzonych kontroli płatników składek nie wykazywały stałego kierunku (tab. 1). Głównym czynnikiem mającym wpływ na zmniejszenie liczby kontroli było wprowadzenie analizy ryzyka prawdopodobieństwa naruszenia prawa. Na ten proces wpływ miała również pandemia COVID-19. W pierwszym okresie jej wystąpienia prowadzenie czynności kontrolnych przez ZUS zostało ograniczone.

Rys. 2. Liczba kontroli płatników składek w Polsce w latach 2007-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Kontrole realizowane przez ZUS, w których stwierdzono nieprawidłowości zalicza się do wynikowych. Średnia liczba przeprowadzonych kontroli wynikowych w analizowanych latach stanowiła 39983 (odch. stand. 12740). Analizowany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością liczby kontroli ogółem płatników składek (ws. zmienności 31,86%). Indeksy łańcuchowe oszacowane dla

liczby przeprowadzonych kontroli wynikowych płatników składek nie wykazywały stałego kierunku. Jednak daje się zauważyć, że średnie tempo zmian liczby kontroli wynikowych zmniejszyło się o 4,16% (tab. 2).

Tabela 1. Dynamika zmian kontroli płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych przeprowadzonych w Polsce w latach 2007-2022

Lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
kontrole – ogółem																
i _{t/0}	100,00	98,52	101,20	100,66	102,84	109,94	118,98	123,44	123,75	120,50	92,67	82,50	77,05	18,50	28,31	41,14
i _{t/t-1}		98,52	102,72	99,46	102,17	106,91	108,22	103,75	100,25	97,37	76,90	89,03	93,39	24,01	153,01	145,35
y _g	-5,74															
kontrole planowane																
i _{t/0}	100,00	102,51	111,29	113,11	118,06	127,94	135,31	139,51	141,29	137,97	106,01	93,06	83,55	21,00	34,40	49,70
i _{t/t-1}		102,51	108,57	101,64	104,37	108,38	105,76	103,11	101,27	97,65	76,84	87,78	89,78	25,13	163,85	144,46
y _g	-4,55															
kontrole doraźne																
i _{t/0}	100,00	80,89	56,61	45,60	35,59	30,38	46,79	52,41	46,24	43,28	33,69	35,84	48,32	7,46	1,35	3,32
i _{t/t-1}		80,89	69,99	80,55	78,04	85,38	154,00	112,02	88,23	93,60	77,82	106,40	134,82	15,44	18,16	245,12
y _g	-20,31															

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Tabela 2. Dynamika zmian liczby kontroli wynikowych płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych przeprowadzonych w Polsce w latach 2007-2022

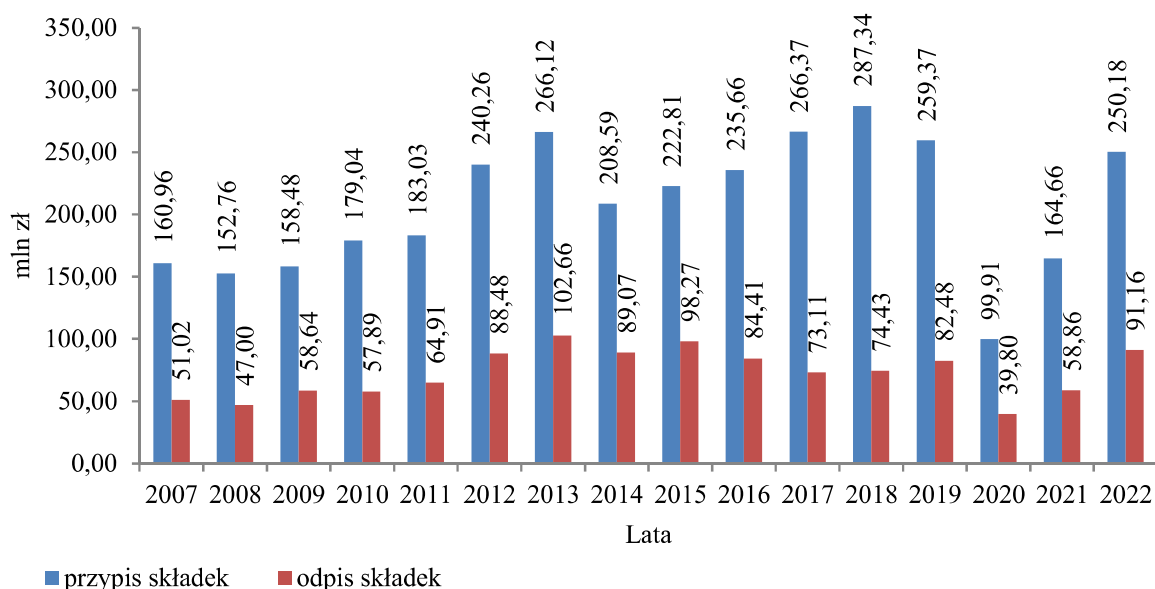
Lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
$i_{t/0}$	100	96,91	96,51	94,72	99,06	107,25	113,68	113,09	110,58	108,74	86,54	81,09	85,83	20,76	34,81	52,86
$i_{t/t-1}$		96,91	99,59	98,15	104,58	108,27	106,00	99,48	97,78	98,33	79,58	93,71	105,84	24,18	167,71	151,85
y_g	-4,16															

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Liczba kontroli wynikowych w 2022 roku w stosunku do 2007 roku uległa zmniejszeniu o 47,14%. Przyczyną takiej sytuacji było zmniejszenie liczby kontroli ogółem.

4.2. Skutki finansowe kontroli płatników składek

Nieprawidłowości finansowe ustalone w toku czynności kontrolnych generują wynik finansowy. Może on być na dobro płatnika składek (odpis składek, nadpłata świadczeń, rozliczenie świadczeń na dobro płatnika składek) lub na dobro Zakładu (przypis składek, niedopłata świadczeń, rozliczenie świadczeń na dobro ZUS). W badanym okresie wartość przypisu składek zwiększała się średnio z roku na rok o 2,98% (tab. 3), a jej średnia wartość wyniosła 208 471,47 tys. zł. (odch. stand. 53 077,87 tys. zł). Łączna wartość przypisu składek wyniosła 3 335 543,52 tys. zł. Analizowany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością wartości przypisu składek (ws. zmienności 25,47%). Wartość przypisu składek w 2022 roku w stosunku do 2007 roku wzrosła o 55,43%. W 2020 roku znacząco zmniejszyła się wartość przypisu ze względu na ograniczenia kontroli związane z pandemią COVID-19 (rys. 3).

Rys. 3. Wartość przypisu i odpisu składek wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek w Polsce w latach 2007-2022 (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

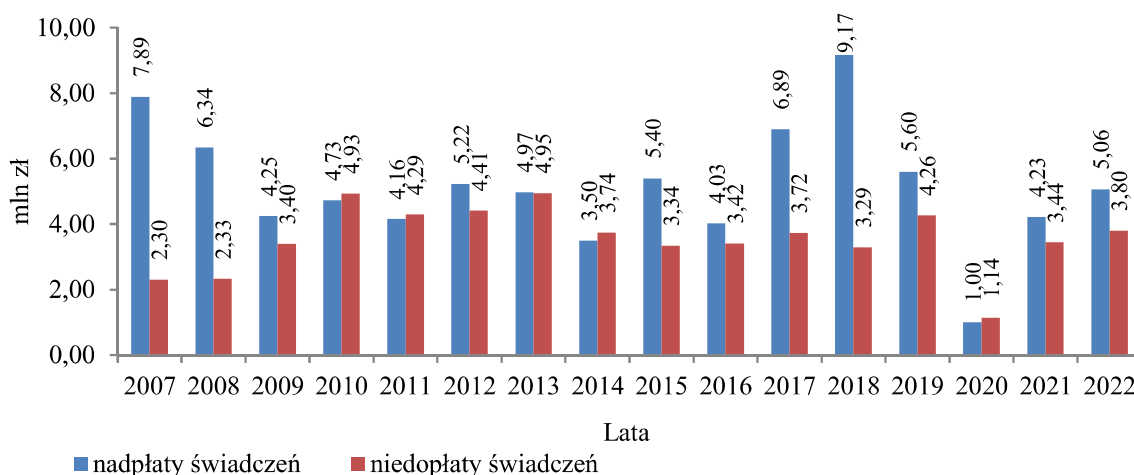
Wartość odpisu składek w badanym okresie średnio z roku na rok zwiększała się o 3,94% (tab. 3). Średnia wartość odpisu składek wyniosła 72 636,91 tys. zł (odch. stand. 19 196,01 tys. zł). Analizowany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością wartości odpisu składek (ws. zmienności 26,43%).

Tabela 3. Dynamika zmian wartości przypisu składek i odpisu składek wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek w Polsce w latach 2007-2022

Lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
przypis składek																
i _{t/0}	100	94,90	98,46	111,23	113,71	149,27	165,33	129,59	138,42	146,41	165,49	178,52	161,14	62,07	102,30	155,43
i _{t/t-1}		94,90	103,75	112,97	102,23	131,27	110,76	78,38	106,82	105,77	113,03	107,87	90,26	38,52	164,80	151,93
Y _g	2,98															
odpis składek																
i _{t/0}	100	92,11	114,93	113,46	127,22	173,42	201,20	174,56	192,59	165,44	143,28	145,87	161,66	78,00	115,35	178,67
i _{t/t-1}		92,11	124,77	98,72	112,12	136,32	116,02	86,76	110,33	85,90	86,61	101,81	110,82	48,25	147,89	154,89
V _σ	3,94															

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

W rozpatrywanym okresie ogólna wartość nadpłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli płatników składek w Polsce wyniosła 82 433,96 tys. zł. Średnia wartość tych nadpłat stanowiła 5 152,12 tys. zł (odch. stand. 1 869,31 tys. zł). Badany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością wartości nadpłaty świadczeń (ws. zmienności 36,28%). Wartość nadpłaty świadczeń średniorocznie zmniejszała się z roku na rok o 2,92%. Wartość nadpłaty i niedopłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli płatników składek w Polsce w latach 2007-2022 przedstawiono na rysunku 4.

Rys. 4. Wartość nadpłaty i niedopłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek w Polsce w latach 2007-2022 (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Wartość niedopłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli płatników składek w Polsce w badanym okresie wyniosła średnio 3 547,84 tys. zł. (odch. stand. 993,90 tys. zł). Łącznie w latach 2007-2022 wartość niedopłaty stanowiła 56 765,37 tys. zł). Występowała w tym okresie przeciętna zmienność wartości niedopłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli płatników składek (ws. zmienności 28,01%). Wartość niedopłaty średnio z roku na rok zwiększała się o 3,40%. Indeksy łańcuchowe oszacowane dla wartości niedopłaty nie wykazywały stałego kierunku (tab. 4). W badanych latach łączna wartość rozliczeń świadczeń na dobro ZUS wyniosła 69 190,71 tys. zł. Średnia wartość tych rozliczeń wyniosła 4 324,42 tys. zł (odch. stand. 1 910,61 tys. zł).

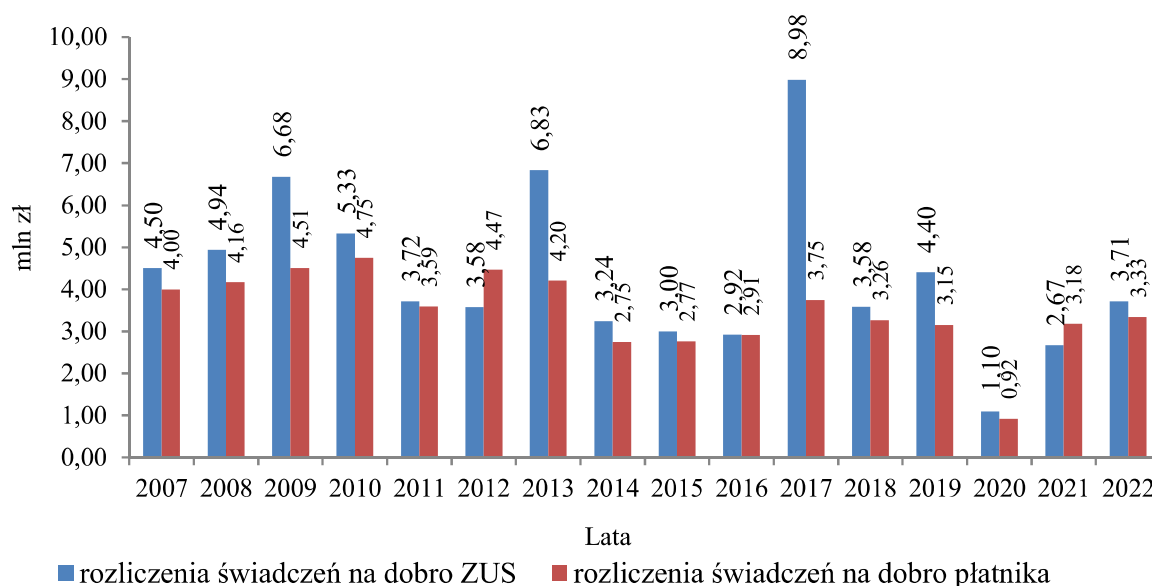
Tabela 4. Dynamika zmian wartości nadpłaty i niedopłaty świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek Polsce w latach 2007-2022

Lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
nadpłata świadczeń																
i _{t/0}	100	80,34	53,88	59,93	52,69	66,21	63,01	44,36	68,43	51,11	87,41	116,25	71,03	12,73	53,58	64,09
i _{t/t-1}		80,34	67,06	111,23	87,92	125,67	95,17	70,39	154,27	74,68	171,04	133,00	61,10	17,93	420,77	119,61
y _g	-2,92															
niedopłata świadczeń																
i _{t/0}	100	101,39	147,78	214,68	186,64	192,00	215,28	162,57	145,47	148,63	162,07	143,17	185,56	49,65	149,76	165,21
i _{t/t-1}		101,39	145,75	145,27	86,94	102,87	112,12	75,52	89,48	102,17	109,05	88,34	129,61	26,76	301,61	110,32
y _g	3,40															

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Wartości rozliczeń świadczeń na dobro ZUS i rozliczeń świadczeń na dobro płatnika składek wynikających z przeprowadzonych kontroli płatników składek w latach 2007-2022 przedstawiono na rysunku 5.

Wartość rozliczeń świadczeń na dobro ZUS średnio z roku na rok ulegała zmniejszeniu o 1,27% (tab. 5). Badany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością wartości rozliczeń świadczeń na dobro ZUS (ws. zmienności 44,18%). Łączna wartość rozliczeń świadczeń na dobro płatnika składek wynosiła 55 711,59 tys. zł. Średnia wartość rozliczeń świadczeń na dobro płatnika składek stanowiła 3 481,97 tys. zł (odch. stand. 936,94 tys. zł). Badany okres charakteryzował się przeciętną zmiennością wartości rozliczeń świadczeń na dobro płatników składek (ws. zmienności 26,90%). Średnio z roku na rok wartość ta malała o 1,20%.

Rys. 5. Wartość rozliczenia świadczeń na dobro ZUS i rozliczenia świadczeń na dobro płatnika wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek w Polsce w latach 2007-2022 (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Tabela 5. Dynamika zmian wartości rozliczeń świadczeń wynikających z przeprowadzonych kontroli składek płatników składek w Polsce w latach 2007-2022

Lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
rozliczenia świadczeń na dobro ZUS																
i _{t/0}	100	109,75	148,21	118,31	82,57	79,43	151,65	71,97	66,66	64,87	199,35	79,50	97,69	24,42	59,37	82,46
i _{t/t-1}		109,75	135,04	79,83	69,79	96,20	190,92	47,46	92,62	97,32	307,31	39,88	122,87	25,00	243,06	138,91
y _g	-1,27															
rozliczenia świadczeń na dobro płatnika																
i _{t/0}	100	104,07	112,68	118,71	89,76	111,68	105,06	68,70	69,20	72,79	93,70	81,55	78,80	23,04	79,38	83,35
i _{t/t-1}		104,07	108,27	105,36	75,61	124,42	94,07	65,40	100,72	105,19	128,72	87,04	96,63	29,24	344,55	105,00
y _g	-1,20															

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności ZUS za lata 2007-2022.

Spadek ogólnej liczby kontrolowanych płatników składek jest wynikiem wprowadzonych w 2017 roku przepisów, mających wpływ na typowanie do planowych kontroli. ZUS prowadzi czynności kontrolne u tych płatników składek, u których istnieje największe ryzyko wystąpienia nieprawidłowości. Szczególną uwagę Zakład zwraca na duże przedsiębiorstwa. Typowanie do kontroli zgodnie

z nowym systemem odbywa się za pomocą dedykowanych do tego aplikacji działających w oparciu o dane posiadane przez ZUS. Do pomocy w praktyce przy wyborze płatników do kontroli wykorzystywane są nowe technologie i specjalistyczne narzędzia do oceny i analizy ryzyka.

5. Wnioski

W artykule podjęto problematykę kontroli płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych, realizowaną przez ZUS. W części teoretycznej przedstawiono zagadnienia wyjaśniające definicję kontroli, ogólny schemat realizacji czynności kontrolnych oraz przedstawiono sposób doboru próby do realizacji zadań przy zastosowaniu analizy ryzyka wystąpienia nieprawidłowości. Przybliżona została również ścieżka postępowania pokontrolnego. Przedstawiono etapy postępowania zmierzającego do wydania decyzji administracyjnej na podstawie ustaleń kontroli. W części empirycznej zostały zaprezentowane wyniki badań dotyczące realizacji zadań kontrolnych przez ZUS w latach 2007-2022. Przedstawiono dane dotyczące liczby przeprowadzonych kontroli oraz ich skutki finansowe w postaci przypisów i odpisów składek, a także nadpłaty i niedopłaty świadczeń oraz rozliczeń z tego tytułu.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że w latach 2007-2022 przeprowadzono łącznie 944882 kontrole płatników składek. W praktyce liczba kontroli uległa zmniejszeniu w porównaniu do lat ubiegłych. W 2022 roku skontrolowano o 58,86% mniej podatników niż w roku 2007. Liczba planowych kontroli płatników składek w badanym okresie zmniejszyła się o 50,30%, średniorocznie o 4,55%. Liczba kontroli doraźnych zmniejszyła się o 96,68%, średniorocznie o 20,31%. Przypis składek średniorocznie w badanym okresie wzrastał o 2,98%, a odpis składek o 3,94%. W 2022 roku przypis składek był o 55,43% wyższy niż w 2007 r., odpis o 78,66%. Nadpłata świadczeń w latach 2007-2022 zmniejszała się średniorocznie o 2,92%, niedopłata wzrastała o 3,40%. Spadek wartości nadpłaty świadczeń w 2022 roku w stosunku do 2007 roku wyniósł 35,91%. Wzrost wartości niedopłaty świadczeń w stosunku do 2007 roku wyniósł 65,21%. Rozliczenia świadczeń na dobro ZUS w badanym okresie malały średniorocznie o 1,27%, a rozliczenia świadczeń na dobro płatnika malały o 1,20%. Zarówno wartość rozliczenia świadczeń na dobro ZUS jak i na dobro płatników składek w 2022 roku w stosunku do 2007 roku wzrosła odpowiednio 17,54% i 16,65%.

W badanym okresie łączna wartość przypisu składek wyniosła 3 335 543,52 tys. zł zaś wartość odpisu 1 162 190,56 tys. zł. Nadpłata świadczeń w wyniku przeprowadzonych kontroli płatników składek osiągnęła poziom 82 433 958 tys. zł. Wartość niedopłaty świadczeń stanowiła kwotę 56 765 366,82 tys. zł.

Łącznie rozliczenia świadczeń na dobro ZUS wyniosły 69 190 710,14 tys. zł, a rozliczenia świadczeń na dobro płatnika składek 55 711 594,50 tys. zł.

Wyniki finansowe kontroli systematycznie wzrastały w stosunku do lat ubiegłych. Przeprowadzono mniej kontroli, ale były one bardziej skuteczne. Od 2016 roku ich liczba się zmniejsza zaś wyniki finansowe się zwiększały. Wyłączając okres pandemii Covid-19, w którym czynności były w dużym stopniu ograniczone. Wpływ na to miała zmiana przepisów prawa i nałożenie na ZUS obowiązku identyfikacji płatników składek, u których ryzyko naruszenia prawa było największe. Przeprowadzone badania w zakresie liczby i efektów finansowych kontroli płatników składek dowodzą, że analiza ryzyka prawdopodobieństwa naruszenia prawa wpływa na skalę i efekty kontroli płatników składek w zakresie ubezpieczeń społecznych w Polsce.

Uzyskane wyniki badań wskazują, że właściwy dobór płatników składek do kontroli przynosi wymierne efekty. Dobór płatników składek do kontroli poprzez analizę ryzyka wystąpienia nieprawidłowości przysparza korzyści zarówno kontrolowanym jak i instytucji kontrolującej. Takie działania skupiają się na organizacjach, które wymagają największego wsparcia w celu eliminacji nieprawidłowości bieżących jak i przyszłych. Odpowiednia kwalifikacja pozwala na to aby płatnicy składek wykonujący swoje obowiązki zgodnie z przepisami prawa nie byli dodatkowo obciążani działaniami kontrolnymi. Zastosowanie odpowiednich narzędzi analitycznych przyczynia się do tego, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie typuje do kontroli tych płatników składek, którzy wykonują swoje zadania w sposób zgodny z przepisami prawa dając im tym samym swobodę w prowadzeniu działalności i nie obciążając ich dodatkowymi obowiązkami zadaniami administracyjnymi. Przedstawiona w artykule analiza i zaprezentowane wyniki badań przyczyniają się również do popularyzacji wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych i daje nowe możliwości dla instytucji do budowania nowych, ulepszonych narzędzi kontroli.

BIBLIOGRAFIA

Bigos M., *Status prawny Inspektora kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2021, nr 9, s. 38-43.

Błaszczyk K., *Perspektywy zdalnej kontroli przedsiębiorcy w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju*, Exante Wydawnictwo Naukowe, Wrocław 2023, s. 76.

Boć J., Błóś A., Jażewski J., *Administracja publiczna*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 2004, s. 328.

Bonczek A., *Kontrola ZUS w sektorze finansów publicznych*, Municipium S.A., Warszawa 2006, s. 94.

Dawidowicz W., *Zagadnienia ustroju administracji państwowej w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970, s. 34.

Encyklopedia PWN, t. II., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 123.

Hołda-Wydrzyńska A., *Zasady kontroli działalności gospodarczej w świetle nowego Prawa przedsiębiorców*, (w:) *Verusamicusraraavisest: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, red. A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka, Katowice 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 267-268.

Jurek Ł., *Inspektor kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako podmiot prowadzący kontrolę płatnika składek*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2015, nr 14(4), s. 27-31.

Kałużny S., *Leksykon kontroli*, DOSCO, Warszawa 2002, s. 82.

Kasprowski S., *Wykorzystanie eksploracji danych w planowaniu kontroli płatników składek przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H Oeconomia” 2016, vol. L, 4, s. 183-191.

Leoński Z., *Zarys prawa administracyjnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 227.

Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, PWN, Warszawa 1999, s. 49.

Sobczyk M., *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 309-343.

Starościak J., *Elementy nauki w administracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1957, s. 187.

Sylwestrzak A., *Kontrola administracji publicznej w III Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, s. 7.

Zacharko L., *Tradycyjne a współczesne pojęcie kontroli i jej zasięg* [w:] *Administracyjne procedury kontrolne: wybrane zagadnienia*, red. A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 11-15.

Akty prawne

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2024, poz. 497 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.).

Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572 ze zm.).

Inne

Ogólny schemat kontroli płatników składek, Biuletyn Informacji Publicznej, 2023, <https://bip.zus.pl/inne/kontrola-platnikow-skladek> (dostęp: 29.12.2023 r.).

Zasady zarządzania kontrolą płatników składek, ZUS, Warszawa 2023, s. 4-6.